

# ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ

## FACTORS AFFECTING SAVING BEHAVIOR AND SPENDING BEHAVIOR OF SENIOR CITIZEN

อภิชนา จิวพัฒน์กุล<sup>1</sup>, วรางคณา อติศรประเสริฐ<sup>2</sup>, ศุภินญา ญาณสมบุญ<sup>2</sup>  
Apichaya Chiewpattanakul<sup>1</sup>, Warangkana Adisomprasert<sup>2</sup>, Supinya Yansomboon<sup>2</sup>

<sup>1</sup>สาขาวิชาการตลาด ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ  
<sup>1</sup>Program in Marketing, Department of Business Administration, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University.

<sup>2</sup>ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ  
<sup>2</sup>Department of Business Administration, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University.

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับทั้งภาคครัวเรือน ภาคธุรกิจเอกชน และหน่วยงานของรัฐ ให้สามารถนำผลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนส่งเสริมให้เกิดการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุที่เหมาะสมต่อไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปอาศัยอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และมีการออมอย่างน้อย 1 ประเภท จำนวน 385 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแตกต่างโดยใช้การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สหแบบเพียร์สัน

ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ระดับการศึกษาสูงสุดต่ำกว่าปริญญาตรี อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงานเป็นข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ สถานภาพสมรส มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-5 คน จำนวนผู้มีเงินได้ในครัวเรือน 1-2 คน แหล่งที่มาของรายได้ในปัจจุบันมาจากบุตร/หลาน รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท เป็นผู้ไม่มีภาระหนี้สินแล้ว สำหรับผู้ที่ยังคงมีภาระหนี้สินอยู่ มีหนี้สินคงเหลือสูงกว่า 500,000 บาทขึ้นไป ด้านภาวะการทำงานส่วนใหญ่ไม่ทำงานแล้ว สำหรับผู้ที่ยังทำงานอยู่มีสถานะการทำงานเป็นลูกจ้าง ด้านภาวะสุขภาพผู้สูงอายุประเมินว่าตนเองแข็งแรง แต่มีโรคประจำตัว

ด้านข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่มีรูปแบบการออมในรูปสินทรัพย์ถาวรเป็นที่ดิน โดยผลรวมมูลค่าการออมในรูปสินทรัพย์ถาวรมีค่าเฉลี่ย 1,289,058.66 บาท และมีรูปแบบการออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบเป็นเงินฝากกับสถาบันการเงินต่างๆ โดยผลรวมมูลค่าการออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 51,422.54 บาท เหตุผลหลักในการออม คือ เพื่อไว้ใช้จ่ายในการเลี้ยงชีพ และวางแผนการออมในอนาคตว่ามีแนวโน้มจะออมเพิ่มขึ้น

ด้านข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตเป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่ม โดยมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตโดยเฉลี่ย 9,212.93 บาทต่อเดือน

และค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมด้านสังคม โดยมีค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงพักผ่อนโดยเฉลี่ย 2,162.06 บาทต่อเดือน เวลาไปซื้อสินค้าและบริการมักไปกับบุตรหลาน สถานที่ที่ใช้จ่ายเงินบ่อยที่สุดคือ ห้างสรรพสินค้า และในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาความถี่ในการซื้อสินค้าและบริการมีค่าเฉลี่ยโดยรวมในระดับน้อย

ผู้สูงอายุที่มีอาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน และรายได้ส่วนบุคคลแตกต่างกันมีพฤติกรรมการออมในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และผู้สูงอายุที่มีรายได้ส่วนบุคคลและภาระหนี้สินแตกต่างกันมีพฤติกรรมการออมในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน สถานภาพสมรส จำนวนผู้มีเงินได้ในครัวเรือน รายได้ส่วนบุคคล และภาระหนี้สินแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน รายได้ส่วนบุคคล ภาวะการทำงาน และภาวะด้านสุขภาพแตกต่างกัน มีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นอกจากนี้พบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมในเรื่องความมีระเบียบวินัยมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบ และสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และพบว่า ปัจจัยภายนอกมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และพฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายทั้งในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

**คำสำคัญ:** ผู้สูงอายุ การออม การใช้จ่าย พฤติกรรมการออม พฤติกรรมการใช้จ่าย

## Abstract

The purpose of this research are to study factors which affect to saving behavior and spending behavior of senior citizen as well as to study the relationship of saving behavior and spending behavior of senior citizen. The research results would be used as a guideline for promoting saving and suitable spending of senior citizen. The sample is 385 senior citizens in Bangkok who are 60 years old and above and have at least one kind of saving. The data is collected by using the questionnaires. Descriptive statistic methods used are percentage, average, standard deviation, Independent Sample t-test, One-Way Analysis of Variance and pair difference analyzed by Least Significant Difference (LSD) method and Pearson Product Moment Correlation Coefficient.

The results are shown as follows: Most of respondents are married female and have earned a degree lower than Bachelor's degree. The last occupations were government officer/state enterprise employee. The household members are 4-5 persons but only 1-2 members have own income. The personal income of senior mainly earn from their children/grand children with an average monthly income of lower or equal to 5,000 Baht. Most of them have no liability. For the liable person, they remain the liability much more than 500,000 Baht. Most of respondents are retired worker but for those who are still working, they are employee. The respondents assess their health status that they are healthy but having congenital disease.

Regarding the saving behavior of most senior citizens are found that their fixed asset saving are the land. The average saving value of fixed asset is 1,289,058.66 Baht. For the financial asset saving, they have saving in many financial institutions. The average summation value of financial asset saving is 51,422.54 Baht. The main reason of saving is for supporting themselves. Moreover, they have a plan to save more in the future.

Regarding the spending behavior of most senior citizens are found that food and beverage spending is the main living spending with an average monthly spending of 9,212.93 Bath and social activity spending is the main entertainment spending with an average monthly spending of 2,162.06 Baht. Most of respondents usually go shopping with their children/grand children at the department store and had low frequency level to purchase products and services for the past year.

Senior citizens with different last occupation and average monthly income have different value of fixed assets saving at the statistical significant level of 0.05 and Senior citizens with different individual income and liabilities have different value of financial assets saving at the statistical significant level of 0.05.

Senior citizens with different in education level, last occupation, marital status, number of earned member in household, average monthly income and liabilities have different living spending at the statistical significant level of 0.05 and Senior citizens with different in education level, last occupation, average monthly income, working status and health status have different entertainment spending at the statistical significant level of 0.05.

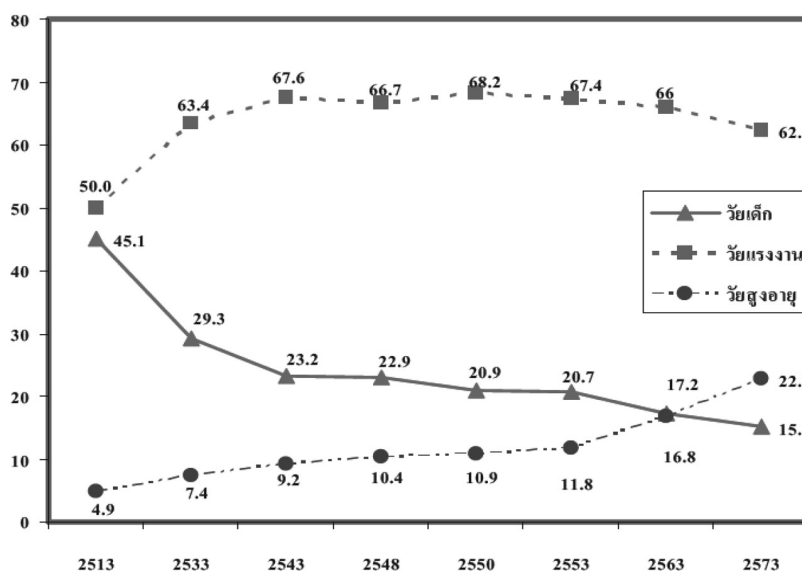
Furthermore Cultural factor in self-discipline behavior of senior citizens has relationship both with value of financial assets saving and living spending at the statistical significant level of 0.05. External factors in government/business policy and Thai economy situation have relationship with living spending at the statistical significant level of 0.05. Value of fixed assets saving has relationship with living spending at the statistical significant level of 0.05 and Value of financial assets saving has relationship with both living spending and entertainment spending at the statistical significant level of 0.05.

**Keywords:** Senior Citizen, Saving, Spending, Saving Behavior, Spending Behavior

## บทนำ

การเสริมสร้างสภาพความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการพัฒนาประเทศไทยให้ก้าวหน้าทัดเทียมประเทศอื่นๆ ในโลก แต่ปัญหาที่พบในเวลานี้คือ ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างประชากรที่มีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุในประเทศไทย ด้วยภาวะเจริญพันธุ์ลดลง ขณะที่ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้นจากความก้าวหน้าทาง

การแพทย์และเทคโนโลยี ทำให้ประเทศไทยกำลังเข้าสู่ภาวะ “สังคมผู้สูงอายุ” หรือ Aging Society เหมือนประเทศที่พัฒนาแล้วหลายๆ ประเทศ [1] ซึ่งส่งผลให้การออมและความมั่งคั่งของประเทศลดลง สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากผลิตภาพแรงงานเติบโตในอัตราที่ต่ำ ประกอบกับค่าใช้จ่ายในด้านสาธารณสุขและการดูแลผู้สูงอายุมีจำนวนสูงขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นทั้งโอกาสในการเติบโตของธุรกิจสำหรับผู้สูงอายุและอาจเป็นภัยคุกคามประเทศไทยได้ในระยะต่อไป



ภาพที่ 1 แนวโน้มของประชากรสูงอายุไทย

ที่มา: ปรีชญา อังคะรัตนาน. (2551). การเตรียมการด้านเศรษฐกิจก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุของประชากรในพื้นที่เฝ้าระวังทางประชากรกาญจนบุรี. ม.ป.พ.

จากโครงสร้างของประชากรในประเทศไทยที่มีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นปัญหาสำคัญซึ่งคนในประเทศรวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนไม่ควรมองข้าม เพราะอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชาติ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดจากประชากรวัยแรงงานมีความสามารถในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุลดน้อยลงเป็นผลมาจากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจทั่วโลก ปัญหาความเปราะบางของการเมืองไทย ทำให้การดำเนิน

นโยบายเพื่อดูแลผู้สูงอายุขาดประสิทธิภาพ ปัญหาจากการไม่เตรียมความพร้อมทางการเงินทั้งในการลงทุนและการออมก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ จึงทำให้ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยต้องประสบกับปัญหารายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ รวมถึงไม่สามารถรับผิดชอบค่าใช้จ่ายสำหรับการดูแลสุขภาพและค่ารักษาพยาบาลในยามชราที่มีที่คาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ตามสภาพความเสื่อมถอยของร่างกาย ภาวะจึงตกอยู่กับประชากรวัยแรงงานของแต่ละครัวเรือนที่ต้องแบกรับปัญหาเหล่านี้

ถึงแม้ว่าผู้สูงอายุจะเป็นภาระหนึ่งของสังคมและประชากรวัยแรงงาน แต่ในขณะเดียวกันประชากรสูงอายุก็ถือเป็นผู้บริโภครวมที่สำคัญที่จะก้าวเข้ามามีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ เพราะอายุที่เพิ่มขึ้นของผู้บริโภคและสัดส่วนของประชากรสูงอายุเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อลักษณะความต้องการสินค้าและบริการ ทำให้รูปแบบการบริโภคโดยรวมของประเทศเปลี่ยนแปลงไป [2] โดยในอีกด้านหนึ่งของปัญหาจึงเกิดเป็นโอกาสที่ดีสำหรับธุรกิจเอกชนบางประเภทที่อาจได้รับประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุ เพราะมีผู้สูงอายุจำนวนมากไม่น้อยที่มีการเตรียมการด้านเศรษฐกิจอย่างเหมาะสมทำให้มีสินทรัพย์และเงินมากพอที่ใช้จ่ายในด้านต่างๆ อย่างสะดวกสบายในยามชรา จึงถือว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้เป็นแหล่งรายได้สำคัญและเป็นที่มาของเงินจำนวนหนึ่งที่จะหมุนเวียนอยู่ในระบบเศรษฐกิจ และเป็นตลาดที่นักการตลาดกำลังให้ความสนใจ

ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมกรรมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญ เพราะผลจากการศึกษาสามารถช่วยให้หลายฝ่ายมองเห็นถึงปัญหาหรือโอกาสที่จะเกิดขึ้นกับระบบเศรษฐกิจภายใต้การเข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุ ทั้งยังเป็นการสะท้อนภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นประชากรส่วนหนึ่งที่สังคมไม่ควรละเลย และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในครัวเรือน ทำให้ทราบถึงพฤติกรรมกรรมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ เพื่อสามารถนำไปประมาณการค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นจากการรับผิดชอบเลี้ยงดูผู้สูงอายุในครัวเรือนได้อย่างเหมาะสม และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการศึกษานี้จะได้เป็นส่วนหนึ่งในการค้นหาแนวทางการออมและการใช้จ่ายเงินของผู้สูงอายุให้เกิดดุลยภาพทางเศรษฐกิจเพื่อช่วยให้ประเทศพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืนและช่วยส่งเสริมโอกาสให้กับภาคธุรกิจเอกชน รวมถึงนักการตลาดที่กำลังแสวงหาประโยชน์จากพฤติกรรมกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ และเพื่อเป็น

แนวทางสำหรับหน่วยงานภาครัฐ ในการวางนโยบายส่งเสริมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่อไป

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยด้านวัฒนธรรม และการรับรู้ปัจจัยภายนอก ที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการออมและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ

### อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

#### ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้สูงอายุที่มีอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป อาศัยอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และมีการออมอย่างน้อย 1 ประเภท

#### กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ไม่สามารถระบุจำนวนประชากรที่แน่นอนได้ จึงใช้วิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างในกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน และกำหนดค่าระดับความเชื่อมั่น 95% [3] ได้ขนาดตัวอย่างจำนวน 385 คน โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างเฉพาะผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-74 ปี เพราะเป็นกลุ่มที่น่าจะสามารถให้ข้อมูลด้านการออมและการใช้จ่ายของตนเองได้ จากนั้นใช้วิธีการการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามไปเก็บข้อมูลผู้สูงอายุตามแหล่งชุมชน หมู่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ สวนสาธารณะและงานประชุมคลังปัญญาผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ได้กลุ่มตัวอย่างครบ 385 คน



### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบ-สอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1) ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย เพศ การศึกษาสูงสุด อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน สถานภาพสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนผู้มีเงินได้ในครัวเรือน รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือน แหล่งที่มาของรายได้ ภาระหนี้สิน ภาวะการทำงาน และภาวะด้านสุขภาพ สร้างเป็นคำถามแบบปลายปิด จำนวน 13 ข้อ ส่วนที่ 2) ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้านสังคม เป็นคำถามในลักษณะการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อพฤติกรรม การออมและการใช้จ่าย จำนวน 8 ข้อ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.8555 ส่วนที่ 3) ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยด้านวัฒนธรรม เป็นคำถามในลักษณะการแสดงระดับปฏิบัติในเรื่องความมีระเบียบวินัย และความสันโดษ จำนวน 9 ข้อ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.8777 ส่วนที่ 4) ข้อมูลเกี่ยวกับการรับรู้ปัจจัยภายนอก เป็นคำถามในลักษณะการแสดงระดับการรับรู้เกี่ยวกับนโยบายของภาครัฐและเอกชน และสภาพเศรษฐกิจ จำนวน 9 ข้อ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.9074 ส่วนที่ 5) ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม การออม ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับรูปแบบ การออม มูลค่าการออม เหตุผลในการออม และการวางแผนการออมในอนาคต จำนวน 3 ข้อ ส่วนที่ 6) ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้จ่าย ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับประเภท ค่าใช้จ่าย ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือน บุคคลที่เกี่ยวข้อง ในการซื้อสินค้าและบริการ สถานที่ใช้จ่ายเงิน และความถี่ในการซื้อสินค้าและบริการประเภทต่าง ๆ จำนวน 6 ข้อ

### การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำการแจกแบบสอบถามและเก็บแบบสอบถามด้วยตนเองทั้งหมด จำนวน 385 ชุด โดยการเดินทางไปยังชมรมผู้สูงอายุ และแหล่งชุมชนที่มีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ ซึ่งบางครั้งผู้วิจัยจำเป็นต้อง

อ่านข้อคำถามในแบบสอบถามให้ผู้สูงอายุฟัง เนื่องจากผู้สูงอายุบางส่วนมีปัญหาทางด้านสายตา และการมองเห็น

### การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าสถิติแบบที (Independent Sample t-test) เพื่อทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยระหว่าง 2 กลุ่ม การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่มากกว่า 2 กลุ่ม และสถิติหาค่าสัมประสิทธิ์สัมพันธ์สหแบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม

### ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ระดับการศึกษาสูงสุดต่ำกว่าปริญญาตรี อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงานเป็นข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ สถานภาพสมรส อาศัยอยู่กับสมาชิกในครัวเรือนจำนวน 4-5 คน ผู้มีเงินได้ในครัวเรือนจำนวน 1-2 คน แหล่งที่มาของรายได้ในปัจจุบันมาจากบุตร/หลาน รายได้ส่วนบุคคลเฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นผู้ไม่มีภาระหนี้สินแล้ว สำหรับผู้ที่ยังคงมีภาระหนี้สินอยู่มีหนี้สินคงเหลือสูงกว่า 500,000 บาทขึ้นไป ด้านภาวะการทำงานส่วนใหญ่ไม่ทำงานแล้ว สำหรับผู้ที่ยังทำงานอยู่มีสถานะการทำงานเป็น ลูกจ้าง ด้านภาวะสุขภาพผู้สูงอายุประเมินว่าตนเองแข็งแรงแต่มีโรคประจำตัว

2. ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อพฤติกรรมการออมและพฤติกรรม

การใช้จ่ายของผู้สูงอายุพบว่า ผู้สูงอายุที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อการออมของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก และให้ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อการใช้จ่ายอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

3. ระดับปฏิบัติในด้านความมีระเบียบวินัยและความสนใจของของผู้สูงอายุพบว่า ระดับปฏิบัติในด้านความมีระเบียบวินัยโดยรวมของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก และระดับการปฏิบัติในด้านความสนใจโดยรวมของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมากที่สุด

4. ระดับการรับรู้ปัจจัยภายนอกของผู้สูงอายุพบว่า ระดับการรับรู้ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายของภาครัฐและเอกชน และสภาพเศรษฐกิจของผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง

5. ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่มีรูปแบบการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรเป็นที่ดิน โดยผลรวมมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรมีค่าเฉลี่ย 1,289,058.66 บาท และมีรูปแบบการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบเป็นเงินฝากกับสถาบันการเงินต่างๆ โดยผลรวมมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 51,422.54 บาท เหตุผลหลักในการออมคือ เพื่อไว้ใช้จ่ายในการเลี้ยงชีพ และวางแผนการออมในอนาคตว่ามีแนวโน้มจะออมเพิ่มขึ้น

6. ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตเป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องใช้ โดยมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตโดยเฉลี่ย 9,212.93 บาทต่อเดือน และค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมด้านสังคม โดยมีค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงพักผ่อนโดยเฉลี่ย 2,162.06 บาทต่อเดือน เวลาไปซื้อสินค้าและบริการมักไปกับบุตรหลาน สถานที่ที่ใช้จ่ายเงินบ่อยที่สุดคือ ห้างสรรพสินค้า และ

ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมาความถี่ในการซื้อสินค้าและบริการโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ น้อย

## 7. ผลการทดสอบสมมติฐาน

7.1 เมื่อวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีอาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน (ตัวแปรอิสระแบ่งเป็น 5 กลุ่ม) และรายได้ส่วนบุคคล (ตัวแปรอิสระแบ่งเป็น 6 กลุ่ม) ที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการออมในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

7.2 เมื่อวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้ส่วนบุคคล (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 6 กลุ่ม) ที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการออมในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

เมื่อทดสอบค่าสถิติแบบที (Independent Sample t-test) พบว่า ภาระหนี้สิน (ตัวแปรอิสระแบ่งเป็น 2 กลุ่ม) ที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการออมในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยผู้สูงอายุที่มีภาระหนี้สินมีพฤติกรรมการออมในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีภาระหนี้สิน

7.3 เมื่อวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม) อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน (ตัวแปรอิสระแบ่งเป็น 5 กลุ่ม) สถานภาพสมรส (ตัวแปรอิสระแบ่งเป็น 5 กลุ่ม) รายได้ส่วนบุคคล (ตัวแปรอิสระแบ่งเป็น 6 กลุ่ม) ที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

เมื่อทดสอบค่าสถิติแบบที (Independent Sample t-test) พบว่า จำนวนผู้มีเงินได้ในครัวเรือน (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม) ที่แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยผู้สูงอายุที่มีจำนวนผู้มีเงินได้ในครัวเรือน 1-2 คน มีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนผู้มีเงินได้ในครัวเรือน 3 คนขึ้นไป และผู้สูงอายุที่มีภาระหนี้สิน (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม) ที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยผู้สูงอายุที่มีภาระหนี้สินมีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีภาระหนี้สิน

7.4 เมื่อวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม) อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 5 กลุ่ม) รายได้ส่วนบุคคล (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 6 กลุ่ม) ภาวะด้านสุขภาพ (ตัวแปรอิสระที่ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม) ที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

เมื่อทดสอบค่าสถิติแบบที (Independent Sample t-test) พบว่า ภาวะการทำงาน (ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม) ที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยผู้สูงอายุที่ทำงานอยู่มีพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่ทำงานแล้ว

7.5 เมื่อทดสอบด้วยสถิติการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สหแบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) พบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมในเรื่องความมีระเบียบวินัย

มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุ ในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ

7.6 เมื่อทดสอบด้วยสถิติการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สหแบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) พบว่า ปัจจัยด้านวัฒนธรรมในเรื่องความมีระเบียบวินัยมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีระดับความสัมพันธ์ต่ำ

7.7 เมื่อทดสอบด้วยสถิติการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สหแบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) พบว่า ปัจจัยภายนอกมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีระดับความสัมพันธ์ต่ำ

7.8 เมื่อทดสอบด้วยสถิติการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สหแบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) พบว่า พฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 โดยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ

7.9 เมื่อทดสอบด้วยสถิติการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์สหแบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) พบว่า พฤติกรรมการออมของผู้สูงอายุในด้านมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายทั้งในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเพื่อ



ความบันเทิง/พักผ่อน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ 0.05 โดยมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน และมีระดับความสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ

## สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจ สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย ไม่ได้เป็นกลุ่มที่มีกำลังการซื้อสูง อย่างเช่นในประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ที่น่ายินดีคือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีภาระหนี้สินแล้ว เนื่องจากเป็นวัยที่น่าจะพ้นภาระหนี้สินจากการผ่อนชำระที่พักอาศัย รถยนต์และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่เคยมีในช่วงวัยกลางคน สำหรับภาวะการทำงานของผู้สูงอายุพบว่า ส่วนใหญ่ไม่ทำงานแล้ว แต่ผู้ที่ยังทำงานอยู่มีสถานะเป็นลูกจ้าง ซึ่งมีทั้งผู้ที่ทำงานรับจ้างทั่วไป หรือเป็นลูกจ้างในสาขาวิชาชีพเฉพาะให้กับหน่วยงานราชการและเอกชน ซึ่งคนกลุ่มนี้เป็นผู้สูงอายุที่ยังมีความรู้ความสามารถสูง สัมผัสประสบการณ์ไว้มาก อีกทั้งยังมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง จึงสามารถทำงานได้ถึงแม้จะเกษียณอายุการทำงานแล้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของศศิพัฒน์ ยอดเพชร [4] ที่กล่าวว่า บทบาทของผู้สูงอายุยุคใหม่เปลี่ยนแปลงไป โดยพบว่า ผู้สูงอายุที่แข็งแรงและยังสามารถประกอบอาชีพได้นั้น ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพอยู่ โดยมากมักทำงานในภาคเกษตรกรรม และรับจ้างทั่วไป นอกนั้นเป็นนักวิชาชีพที่ประกอบอาชีพ ครู แพทย์ หนายความ วิศวกร ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำให้ผู้สูงอายุยังสามารถหารายได้อยู่และสามารถสร้างประโยชน์ให้กับสังคมได้

2. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับอิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อพฤติกรรม การออมและการใช้จ่ายอยู่ในระดับมาก โดยในด้านการออมผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวเกี่ยวกับวิธีการออมที่เหมาะสม สำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด เนื่องจากคนในวัยสูงอายุมี

ความสามารถในการคิดและตัดสินใจ รวมถึงการค้นหา ข้อมูลต่างๆ ลดลงและไม่ได้อยู่ในวัยที่จะเสาะแสวงหา ข้อมูลเองแล้ว ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมักจะรับฟังความเห็น ของผู้อื่นในเรื่องที่ตนเองไม่ถนัด หรือไม่มีความรู้ โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังความคิดเห็น จากสมาชิกในครอบครัวซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับ ผู้สูงอายุมากที่สุด เช่นเดียวกับในด้านการใช้จ่าย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เห็นว่าสมาชิกในครอบครัว มีส่วนในการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการต่างๆ สำหรับการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัย ของอังเคิลและเอรินเบิร์ก [5] ที่พบว่า ผู้สูงอายุมัก มีการตัดสินใจซื้อร่วมกับสามีหรือภรรยา

3. ผู้สูงอายุมีระดับปฏิบัติด้านความมีระเบียบ วินัยโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การวางแผนการออมล่วงหน้าเสมอ ทั้งนี้เป็นเพราะ ผู้สูงอายุคาดการณ์ว่ารายได้อาจไม่เพียงพอต่อรายจ่าย ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะปัจจุบันผู้สูงอายุเองมี รายได้ที่จำกัดและไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับการอุปการะ จากบุตรหลาน ทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่กังวลเรื่องเงิน มากเป็นพิเศษ จึงมีการวางแผนว่าตอนนี้ตนเองควร ออมเท่าไร ออมในรูปแบบใด เพื่อให้ไม่ขัดสนใน อนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของวิลลักษณะน์ ไทยอุตสาห์ และวัลย์ภรณ์ อัดตะนันท์ [6] ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการออมของครัวเรือนและการออม ส่วนบุคคลนั้นมาจากปัจจัยความไม่แน่นอนของรายได้ ในอนาคตภายหลังเกษียณอายุ โดยบุคคลที่คาดการณ์ ว่ารายได้จะไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายเมื่อถึงวัยที่ไม่ สามารถหาเงินได้แล้ว ก็เกิดพฤติกรรมการออม มากขึ้นในช่วงที่ยังสามารถหาเงินได้อยู่ และอาจ ส่งผลต่อเนื่องไปถึงการออมในระยะยาวตราบเท่าที่มีชีวิตอยู่

4. ผู้สูงอายุมีระดับการรับรู้ปัจจัยภายนอก อยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ รัฐบาลมีระบบเบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุโดยจ่ายเงิน ให้แก่ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่มีรายได้ไม่เพียงพอแก่

การยังชีพ เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในประเทศไทย มีรายได้น้อยและเป็นผู้ที่ไม่สามารถหารายได้เองแล้ว ดังนั้นเบี้ยยังชีพจึงถือเป็นนโยบายที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยไม่เพียงพอหรือไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้แล้วให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการให้เงินยังชีพไว้ใช้จ่ายเดือนละ 500 บาท ซึ่งถือเป็นนโยบายที่ให้ประโยชน์กับผู้สูงอายุโดยตรง จึงเป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการและความสนใจของผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมีระดับการรับรู้ในนโยบายนี้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศศิพัฒนา ยอดเพชร และวรรณลักษณ์ เมียนเกิด [7] ที่กล่าวว่าบุคคลมีการรับรู้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในของตัวผู้รับรู้ เช่น ความต้องการ แรงจูงใจ และความสนใจของผู้รับรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อตัวผู้รับรู้มีความต้องการ มีความสนใจในเรื่องใดมากก็จะมีการรับรู้ในเรื่องนั้นมากตามไปด้วย

5. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรูปแบบการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรเป็นที่ดิน มีมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ถาวรโดยเฉลี่ย 1,289,058.66 บาท ส่วนการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบส่วนใหญ่ออมในรูปแบบเงินฝากกับสถาบันการเงินต่างๆ มีมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบโดยเฉลี่ยเท่ากับ 51,422.54 บาท เนื่องจากผู้สูงอายุอยู่ในวัยที่ไม่กล้าเสี่ยงและมีการรับรู้รูปแบบการออมที่ค่อนข้างจำกัด การออมส่วนใหญ่จึงเป็นการออมแบบที่คุ้นเคยกันโดยทั่วไป เช่น การออมในรูปแบบที่ดิน ซึ่งผู้สูงอายุที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัวมักจะมีที่ดินไว้ครอบครองเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับครอบครัว อาจเป็นที่ดินที่ไ้ปลูกที่พักอาศัยก็ได้ ส่วนการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินนั้นผู้สูงอายุส่วนใหญ่เลือกออมด้วยวิธีการฝากเงินกับธนาคาร เพราะเป็นแหล่งเงินออมที่มีความมั่นคงปลอดภัย มีสภาพคล่องสูง ผู้ออมสามารถเบิกถอนเงินมาใช้ได้ในยามฉุกเฉิน แต่ผู้สูงอายุมี

การออมเงินเพื่อไว้ใช้จ่ายในยามบั้นปลายชีวิตที่ค่อนข้างต่ำ หากผู้สูงอายุคาดหวังว่าจะนำเงินออมนั้นไว้ใช้จ่ายในการเลี้ยงชีพคงจะไม่เพียงพออย่างแน่นอน เพราะนับวันค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุจะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ตัวผู้สูงอายุเองก็ทราบดีว่าเงินที่ออมไว้นั้นไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่ายในอนาคต จึงมีแนวโน้มว่าถ้าเป็นไปได้จะออมให้มากขึ้น ซึ่งนั้นก็หมายถึงการพยายามใช้จ่ายให้น้อยลงนั่นเอง

6. ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุเป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเครื่องดื่ม เพราะเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของศศิพัฒนา ยอดเพชร [4] ที่กล่าวว่านักวิชาการหลายกลุ่มได้ทำการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุเสียค่าใช้จ่ายสำหรับอาหาร ที่พักและการดูแลสุขภาพมากกว่ากลุ่มอื่นๆ ส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนของผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมด้านสังคม เพราะผู้สูงอายุในปัจจุบันมีความต้องการทางสังคมมากกว่าในอดีต โดยมักพบผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านสังคมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมในชมรมผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มเพื่อทำงานอดิเรก การเป็นสมาชิกชมรมเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และการร่วมงานบุญต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิพัฒนา ยอดเพชร [4] ที่กล่าวว่าผู้สูงอายุมีบทบาทในชุมชนมากขึ้น โดยมักจะรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ให้กับชุมชน ทำกิจกรรมด้านศาสนา และวัฒนธรรม นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังแสดงคุณค่าของตนเองโดยการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ความสามารถ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้านต่างๆ โดยรัฐบาลได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการจัดตั้งกลุ่มชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมาพบปะกันได้ แสดงความสามารถ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่กัน ซึ่งการรวมกลุ่มเหล่านี้จะทำให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในสังคมมากขึ้น

7. อาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน และรายได้ส่วนบุคคลของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันมีผลต่อ

พฤติกรรมการออมในรูปสินทรัพย์ถาวรที่แตกต่างกัน เนื่องจากอาชีพก่อนเกษียณอายุการทำงาน ส่งผลต่อ รายได้ในอดีตรวมถึงรายได้ในปัจจุบันของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุที่เคยประกอบอาชีพที่มั่นคง มีรายได้ มากก็มักจะออมมากกว่าผู้สูงอายุที่เคยมีรายได้น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออมในรูปสินทรัพย์ถาวร เช่น ที่ดิน อาคารสิ่งก่อสร้าง และทองคำ ซึ่งมักเป็น การออมที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และจะสามารถ ออมได้ต่อเมื่อมีการออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงิน มากพอสมควรแล้ว นอกจากนี้รายได้และภาระหนี้สิน ของผู้สูงอายุ ที่ต่างกันยังทำให้ผู้สูงอายุมีมูลค่าใน การออมสินทรัพย์ทางการเงินแตกต่างกัน เนื่องจาก การที่ผู้สูงอายุมีภาระหนี้สินก็เท่ากับการมีภาระ ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการออมน้อยลงเพราะ ต้องนำรายได้ส่วนหนึ่งไปชำระหนี้สิน

8. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษา แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการใช้จ่ายแตกต่างกันทั้งในด้านค่าใช้จ่าย เพื่อการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/ พักผ่อน โดยผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมักเป็นผู้ที่มี อาชีพและรายได้ดี จึงมีความสามารถในการใช้จ่าย ได้มากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ซึ่งสอดคล้อง กับข้อสรุปปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ผู้บริโภคของศิริวรรณ เสรีรัตน์ [8] ที่กล่าวว่า การ ศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่ออาชีพและรายได้ ของบุคคล โดยผู้มีการศึกษาดีมักจะมีอาชีพดีและ รายได้ดีตามมา และจากการศึกษาพบว่า ผู้ที่มีการ ศึกษาสูงมีแนวโน้มจะบริโภคผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ ดีกว่าและมีราคาสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ

ผู้สูงอายุที่มีอาชีพก่อนเกษียณอายุการ ทำงาน แตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายแตกต่างกัน ทั้งในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่าย เพื่อความบันเทิง/พักผ่อน โดยผู้สูงอายุที่เคยประกอบ อาชีพข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท เอกชน และค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัวจะมีค่าใช้จ่ายเพื่อ การดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อน

มากกว่าผู้ที่เคยประกอบอาชีพรับจ้าง/อาชีพอิสระ และอาชีพอื่นๆ ทั้งนี้เพราะผู้ที่เคยประกอบอาชีพ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท เอกชน และค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว มักมีรายได้ที่มั่นคง อีกทั้งยังมีเงินบำนาญ บำเหน็จ หรือเงินปันผลจาก การออมเพื่อเอาไว้ใช้จ่ายหลังเกษียณอายุการทำงาน มากกว่าอาชีพอื่นๆ ทำให้มีความสามารถในการใช้จ่าย ได้มากตามไปด้วย นอกจากนี้สถานภาพสมรสที่ แตกต่างกันยังทำให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการใช้จ่าย ในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันด้วย โดยพบว่าผู้ที่มีสถานภาพสมรส จะมีค่าใช้จ่ายในการ ดำรงชีวิตมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพหม้าย/หย่าร้าง/ แยกกันอยู่ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ที่มีสถานภาพสมรสและ ยังอยู่กับคู่สมรสมักจะซื้อสินค้าในปริมาณที่มากกว่า ผู้ที่ไม่ได้อยู่กับคู่สมรสแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุป ของสุภาภรณ์ พลนิกร [9] ที่กล่าวว่าสถานภาพสมรส มีผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภค โดยผู้ที่อยู่คนเดียวหรือ หย่าร้าง จะใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดและปริมาณที่น้อย เหมาะสมกับการใช้งานสำหรับคนๆ เดียว ซึ่งจะมี ราคาถูกกว่าผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่

ผู้สูงอายุที่มีจำนวนผู้มีรายได้ในครัวเรือน แตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายแตกต่างกันในด้าน ค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต โดยจำนวนผู้มีรายได้ ในครัวเรือนย่อมส่งผลต่อสถานะทางเศรษฐกิจของ ครัวเรือน รวมถึงสถานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุด้วย จึงเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุที่มีจำนวนผู้มีรายได้ใน ครัวเรือนมาก จะได้รับความช่วยเหลือในเรื่องเงินจาก หลายๆ ทาง เช่น มีบุตรหลายคนบุตรแต่ละคนก็จะ ให้เงินไว้ใช้จ่าย ทำให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการ ใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตได้มากขึ้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุ ที่มีรายได้แตกต่างกันจะมีพฤติกรรมการใช้จ่าย แตกต่างกันทั้งในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและ ค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อน ทั้งนี้รายได้เป็น ปัจจัยที่สำคัญมากที่จะกำหนดความสามารถใน การใช้จ่ายของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อ

การดำรงชีวิตหรือค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิงล้วนขึ้นอยู่กับรายได้ทั้งสิ้น โดยผู้ที่มีรายได้มากย่อมมีความสามารถในการใช้จ่ายมากจึงมีค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนมากตามไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของสุภาภรณ์ พลนิกร [9] ที่กล่าวว่ารายได้เป็นตัวแปรสำคัญมากที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภค เนื่องจากเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความสามารถในการใช้จ่ายของบุคคล

ผู้สูงอายุที่มีภาระหนี้สินแตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายแตกต่างกันในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิต โดยผู้ที่มีภาระหนี้สินจะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตสูงกว่าผู้ที่ไม่มีภาระหนี้สิน ทั้งนี้การผ่อนชำระหนี้สินของผู้สูงอายุอาจอยู่ในรูปของค่าใช้จ่าย เช่น การผ่อนชำระที่พักอาศัย ถือเป็นค่าใช้จ่ายด้านที่พักอาศัย การผ่อนชำระรถยนต์ ถือเป็นค่าใช้จ่ายด้านยานพาหนะและการเดินทาง จึงกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุที่มีภาระหนี้สินจะต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตในแต่ละเดือนมากกว่าผู้ที่ไม่มีภาระหนี้สินแล้ว นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีภาระการทำงานแตกต่างกันจะมีพฤติกรรมการใช้จ่ายแตกต่างกันทั้งในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อน โดยผู้ที่ยังทำงานอยู่จะมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนมากกว่าผู้ที่ไม่ทำงานแล้ว ทั้งนี้ผู้ที่ยังทำงานอยู่อาจมีรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างจากผู้ที่ไม่ทำงานแล้ว ทำให้มีค่าใช้จ่ายต่างๆ ตามมา เช่น ค่าใช้จ่ายด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ค่าใช้จ่ายด้านยานพาหนะและการเดินทาง ค่าใช้จ่ายด้านการสื่อสาร รวมถึงค่าใช้จ่ายสำหรับการท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของศิริวรรณ เสรีรัตน์ [10] ที่กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ ได้แก่ กิจกรรมและการใช้เวลาว่าง โดยผู้ที่ยังทำงานอยู่นั้นย่อมมีกิจกรรมมากขึ้น จึงมีการใช้จ่ายมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีความสามารถในการหารายได้ไว้ใช้จ่ายได้มากกว่าผู้ที่ไม่ทำงานแล้วเช่นกัน

ผู้สูงอายุที่มีภาวะด้านสุขภาพแตกต่างกันมีพฤติกรรมการใช้จ่ายแตกต่างกันในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อน โดยผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรงและไม่มีโรคประจำตัว จะมีค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนมากกว่าผู้สูงอายุที่สุขภาพแข็งแรงแต่มีโรคประจำตัวและผู้สูงอายุที่ไม่แข็งแรงและมีโรคประจำตัว และผู้สูงอายุที่ไม่แข็งแรงและป่วยเป็นโรคร้ายแรง ทั้งนี้ผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงย่อมมีความสามารถในการท่องเที่ยวและเข้าร่วมกิจกรรมด้านสังคมได้มากกว่าผู้ที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง ทำให้คนที่สุขภาพแข็งแรงมีค่าใช้จ่ายในด้านความบันเทิง/พักผ่อนสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของศิริวรรณ เสรีรัตน์ [10] ที่กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ ได้แก่ สุขภาพ โดยผู้ที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง มีแนวโน้มว่าจะมีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต ในส่วนของการดูแลสุขภาพมากกว่าผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรง แต่ผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงกลับมีแนวโน้มว่าจะมีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวและกิจกรรมด้านสังคมมากกว่าผู้ที่มีสุขภาพไม่แข็งแรง

9. ผู้สูงอายุที่มีระดับปฏิบัติด้านความมีระเบียบวินัยเพิ่มขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุมีมูลค่าการออมในรูปแบบสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบเพิ่มขึ้น เพราะความมีระเบียบวินัยทั้งในการวางแผนการออม วางแผนการใช้จ่าย และปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ เป็นพฤติกรรมที่ช่วยเสริมให้ผู้สูงอายุมีการปฏิบัติในเรื่องการออมที่เหมาะสม ทั้งนี้หากผู้สูงอายุมีการวางแผนการออมล่วงหน้าและปฏิบัติตามแผนการออมที่วางไว้ได้ จะช่วยให้ผู้สูงอายุออมเงินได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกวิญฉัตร กลั่นไพฑูรย์ [11] ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการออมของนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพณิชยการพระนครพบว่า การปฏิบัติในเรื่องความมีระเบียบวินัยที่แตกต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการออมที่แตกต่างกัน



10. ผู้สูงอายุมีระดับปฏิบัติด้านความมีระเบียบวินัยในระดับที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะการที่ผู้สูงอายุมีระดับปฏิบัติด้านความมีระเบียบวินัยมากขึ้น ในเรื่องการวางแผนการออม การใช้จ่าย และปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ จะทำให้มีเงินออมมากขึ้น และมีความสามารถในการใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้นด้วย หรืออีกนัยหนึ่งคือ ผู้สูงอายุที่มีระเบียบวินัยมากมีการเตรียมจัดสรรเงินไว้สำหรับใช้จ่ายในอนาคตก็จะมีความสามารถในการใช้จ่ายได้มากกว่าผู้ที่มีระเบียบวินัยน้อย ซึ่งความมีระเบียบวินัยนั้นถือเป็นอุปนิสัยหนึ่งที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีต โดยผู้ที่ฝึกความมีระเบียบวินัยตั้งแต่วัยเยาว์จะมีแนวโน้มว่าเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุก็จะเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยมากด้วยเช่นกัน ดังนั้นผู้สูงอายุที่เคยสร้างวินัยในเรื่องการเงินให้กับตนเอง ทั้งวินัยในการออมและการใช้จ่ายมาตั้งแต่ในช่วงวัยทำงาน ย่อมเป็นผู้ที่มีความสามารถในการออมเงินหรือสะสมเงินได้มาก เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจึงมีเงินสะสมสำหรับไว้ใช้จ่ายได้มากกว่าผู้ที่ไม่ระเบียบวินัยในเรื่องการเงิน โดยผู้ที่สะสมเงินไว้มาก จะมีความสามารถในการใช้จ่ายได้มากและใช้ชีวิตในยามชราได้อย่างมีความสุข แต่ที่สำคัญคือ เมื่อเกษียณอายุแล้วก็ควรจะต้องปฏิบัติในเรื่องวินัยทางการเงินอย่างต่อเนื่องด้วย

11. ปัจจัยภายนอกมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตในระดับต่ำ โดยพบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีการรับรู้ปัจจัยภายนอกในระดับที่เพิ่มขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ นโยบายที่ผู้สูงอายุมีการรับรู้มากคือ นโยบายที่ทางรัฐบาลตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องการให้เบี้ยยังชีพกับผู้สูงอายุ การมีหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพื่อให้สิทธิด้านการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐานแก่ผู้สูงอายุ ซึ่งนโยบายเหล่านี้ล้วนมีผลในการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีการใช้จ่ายมากขึ้นตามเป้าประสงค์ของ

รัฐบาลที่จัดสวัสดิการสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการใช้จ่ายได้มากขึ้น

12. พฤติกรรมการออมทั้งด้านมูลค่าการออมในรูปสินทรัพย์ถาวรและมูลค่าการออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตในระดับค่อนข้างต่ำ โดยพบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีมูลค่าการออมในรูปสินทรัพย์ถาวรและสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบเพิ่มขึ้น จะทำให้ผู้สูงอายุมีค่าใช้จ่ายเพื่อการดำรงชีวิตเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ถ้าผู้สูงอายุมีการออมมากย่อมมีความสามารถในการใช้จ่ายได้มาก ซึ่งการออมนั้นสามารถทำได้ตั้งแต่ก่อนเกษียณอายุการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการออมในรูปที่ดิน อาคารที่พักอาศัย หรือการออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงิน เพื่อเตรียมความพร้อมไว้สำหรับช่วงวัยเกษียณอายุจะได้มีหลักประกันความมั่นคงให้กับชีวิตและมีเงินไว้ใช้จ่ายในอนาคตได้มากขึ้น โดยพบว่า ผู้ที่มีการเตรียมพร้อมทางด้านการเงินที่ดี มีการออมที่เหมาะสมย่อมเป็นผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดีในอนาคต และส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้จ่ายและการบริโภค ทำให้มีการใช้จ่ายเงินมากขึ้น บริโภคผลิตภัณฑ์ที่ดี มีคุณภาพและราคาสูง ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของศิริวรรณ เสรีรัตน์ [8] ที่กล่าวว่าสถานะทางเศรษฐกิจของบุคคลจะส่งผลต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์และความสามารถในการใช้จ่าย ซึ่งนักการตลาดสามารถมองแนวโน้มของรายได้ส่วนบุคคล เงินออม เพื่อประเมินสถานะเศรษฐกิจของผู้บริโภคโดยรวมได้ โดยผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจที่ดี จะมีพฤติกรรมการใช้จ่ายสูง และบริโภคผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี ราคาสูง

13. พฤติกรรมการออมในด้านมูลค่าการออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนในระดับค่อนข้างต่ำ โดยพบว่า เมื่อผู้สูงอายุมีมูลค่าการออม



ในรูปสินทรัพย์ทางการเงินในระบบและนอกระบบเพิ่มขึ้นจะทำให้ผู้สูงอายุมีค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้การออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงินอาจเป็นการออมซึ่งสะสมมาตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ เมื่อผู้สูงอายุมีการออมในรูปสินทรัพย์ทางการเงินไว้มาก ย่อมมีความสามารถในการใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในช่วงบั้นปลายชีวิตได้มาก และน่าจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสุข เพราะได้ทำกิจกรรมด้านสังคม ได้ทำงานอดิเรก ได้ท่องเที่ยวพักผ่อนอย่างเต็มที่ ไม่ต้องกังวลเรื่องเงิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอนุสรณ์ธรรมใจ [12] ที่กล่าวว่าผู้สูงอายุที่มีการเตรียมการด้านการเงินก่อนเกษียณอายุ จะเป็นผู้ที่สามารถใช้ชีวิตหลังวัยเกษียณได้อย่างมีความสุข และเป็นตลาดที่นักการตลาดกำลังให้ความสนใจ

#### ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิจัย

1. จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงต้องพึ่งพาบุตรหลานในเรื่องเงินที่เอาไว้อาศัยในแต่ละเดือน เพราะผู้สูงอายุไม่ได้ทำงานแล้วแหล่งรายได้หลักจึงมาจากบุตรหลาน โดยพบว่ารายได้โดยเฉลี่ยของผู้สูงอายุต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน ซึ่งแทบจะไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน ดังนั้นสมาชิกในครัวเรือนหรือบุตรหลานควรมีการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจให้มากขึ้นเป็นสองเท่าเพื่อจะได้มีกำลังในการเลี้ยงดูผู้สูงอายุในครัวเรือนให้อยู่อย่างสุขสบาย เพราะจากการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุในปัจจุบันมีการออมเงินเพื่อเอาไว้อาศัยในช่วงบั้นปลายชีวิตที่ค่อนข้างจำกัด จึงทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนต้องประสบกับปัญหาด้านการเงิน โดยเฉพาะผู้ที่มีภาวะสุขภาพไม่แข็งแรงหรือมีโรคประจำตัว ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลตามมา ทั้งนี้สมาชิกในครัวเรือนควรมีการแนะนำหรือให้ความรู้กับผู้สูงอายุเพิ่มเติมในเรื่องการออมที่เหมาะสมสำหรับวัยสูงอายุด้วย เพื่อช่วยให้เงินออมของผู้สูงอายุที่มีอยู่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นในอนาคต

2. สมาชิกในครัวเรือนควรแนะนำให้ผู้สูงอายุมีการจัดทำบันทึกรายรับรายจ่ายของตนเองเป็นประจำทุกเดือน โดยตัวสมาชิกในครัวเรือนเองก็ควรปฏิบัติเป็นแบบอย่างด้วย และต้องปลูกฝังให้บุตรหลานที่กำลังอยู่ในวัยเด็กหรือวัยรุ่นบันทึกรายรับรายจ่ายให้เป็นนิสัย เพื่อในอนาคตผู้ที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่รวมทั้งผู้ใหญ่วัยที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุจะได้เป็นผู้ที่มีการออมอย่างเพียงพอ และมีสถานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นกว่าผู้สูงอายุในปัจจุบัน

นอกจากนี้จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าพฤติกรรมการออมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีการออมการสะสมเงินหรือสินทรัพย์ไว้มาก ก็มีความสามารถในการใช้จ่ายได้มาก ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีการออมน้อย ก็จะต้องใช้จ่ายอย่างจำกัด เพื่อให้เงินที่มีอยู่น้อยนิดเพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ดังนั้นสมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ในวัยทำงานจึงควรเร่งเตรียมความพร้อมในเรื่องการเงินก่อนจะถึงวัยเกษียณอายุ การจะหวังพึ่งบุตรหลานให้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในยามแก่ชรา ก็จะเป็นไปได้ยากขึ้น เพราะมีแนวโน้มว่าต่อไปประชากรไทยจะมีบุตรน้อยลงและขนาดครอบครัวก็จะเล็กลงเรื่อยๆ การเตรียมการทั้งการวางแผนการเงินและการหารายได้หลังเกษียณด้วยจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุของไทยในอนาคตเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตดี มีความสุขทั้งกายและใจ และไม่ต้องกังวลเรื่องเงินที่จะใช้จ่ายไปจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต

3. ผู้ประกอบการที่สนใจจะเข้ามาประกอบธุรกิจสำหรับผู้สูงอายุ อาจเลือกประกอบธุรกิจเกี่ยวกับอาหารและเครื่องดื่ม เพื่อสุขภาพที่เหมาะสมสำหรับวัยสูงอายุ เพราะปัจจุบันผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการเลือกรับประทานอาหารและเครื่องดื่มมากขึ้น ดังนั้นหากผู้ประกอบการสนใจจะทำธุรกิจสำหรับตลาดผู้สูงอายุ แต่มีเงินทุนไม่มากนัก อาจเลือกประกอบธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ที่มุ่งตลาดผู้สูงอายุแบบ Sub-Niche Market หรือมุ่งตลาดผู้สูงอายุ

เฉพาะกลุ่มที่มีกำลังการซื้อสูง น่าจะประสบความสำเร็จมากกว่าการทำตลาดกับกลุ่มผู้สูงอายุทั้งหมด นอกจากนี้ธุรกิจท่องเที่ยว บ้านเทิง ที่ต้องการกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุ อาจมุ่งนำเสนอบริการไปยังกลุ่มผู้สูงอายุที่มีรายได้ดี มีหน้าที่การทำงานดีหรือยังทำงานอยู่ และมีสุขภาพแข็งแรง เพราะพบว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง/พักผ่อนสูง และน่าจะมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวและการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านสังคมมากกว่ากลุ่มอื่นๆ

4. นักการตลาดสามารถนำผลการศึกษาไปวางกลยุทธ์การตลาดกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุได้ ทั้งนี้พบว่าสมาชิกในครอบครัวมีส่วนในการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการของผู้สูงอายุ ดังนั้นการสื่อสารการตลาดสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้สูงอายุ อาจทำการสื่อสารควบคู่กันระหว่างการสื่อสารไปที่ตัวผู้สูงอายุและสื่อสารไปยังบุตรหลานของผู้สูงอายุด้วย เพราะพบว่า ผู้สูงอายุมักไปซื้อสินค้าและบริการร่วมกับบุตรหลาน และสมาชิกในครอบครัวมีส่วนในการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการของผู้สูงอายุ โดยการให้รายละเอียดของผลิตภัณฑ์สำหรับผู้สูงอายุไม่ควรซับซ้อนมาก เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่การศึกษาไม่สูง สำหรับราคาของสินค้าและบริการสำหรับผู้สูงอายุ ไม่ควรมีราคาสูงจนเกินไป เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้น้อย สถานที่จัดจำหน่ายสินค้าและบริการสำหรับผู้สูงอายุควรอยู่ในห้างสรรพสินค้า เพราะเป็นสถานที่ที่ผู้สูงอายุใช้จ่ายเงินบ่อยที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความสนใจสูง มักจะใช้จ่ายเงินเท่าที่มีความจำเป็นเหมาะสมกับฐานะ และใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นการนำเสนอสินค้าและบริการสำหรับผู้สูงอายุควรนำเสนอที่ประโยชน์และความคุ้มค่ามากกว่าการนำเสนอเฉพาะความมีชื่อเสียงของตราสินค้าเพียงอย่างเดียว

5. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะออมในรูปแบบที่ดิน และการฝากเงินกับสถาบันการเงิน โดยเหตุผลหลักใน

การออมของผู้สูงอายุคือ เพื่อไว้ใช้จ่ายในการเลี้ยงชีพ และผู้สูงอายุวางแผนการออมในอนาคตว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ดังนั้นสถาบันการเงินและธนาคารพาณิชย์ อาจวางนโยบายช่วยส่งเสริมการออมและการลงทุนให้ผู้สูงอายุในรูปแบบอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการฝากเงิน เพียงอย่างเดียวที่ให้ผลตอบแทนค่อนข้างต่ำ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุมีการออมเงินที่เหมาะสมยิ่งขึ้น ทั้งนี้พบว่าผู้สูงอายุจะรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัวในเรื่องการออมที่เหมาะสมสำหรับวัยสูงอายุ ดังนั้นสถาบันการเงินและธนาคารควรมุ่งเป้าหมายส่งเสริมความรู้ให้กับบุตรหลานของผู้สูงอายุในเรื่องวิธีการออมและการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนสูง และอยู่ในระดับความเสี่ยงที่ผู้สูงอายุสามารถรับได้ โดยต้องคำนึงถึงเหตุผลหลักในการออมของผู้สูงอายุด้วยว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีความต้องการนำเงินที่ออมไว้มาหมุนเวียนใช้จ่ายในการเลี้ยงชีพ ไม่ใช่การออมระยะยาวที่ขาดสภาพคล่องเพียงอย่างเดียว

6. เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าการออมกับค่าใช้จ่ายของผู้สูงอายุพบว่า ไม่มีความสมดุลกัน กล่าวคือผู้สูงอายุมีมูลค่าการออมที่สะสมไว้เพื่อใช้จ่ายในช่วงหลังเกษียณอายุการทำงานน้อยกว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริง ดังนั้นรัฐบาลควรมีนโยบายส่งเสริมการออมสำหรับคนที่อยู่ในวัยทำงานไปจนถึงช่วงก่อนเกษียณอายุการทำงาน ให้มีการออมไว้ให้มากที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการออมไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายอย่างเช่นที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่กำลังประสบอยู่ตอนนี้ เพราะถ้าผู้สูงอายุมีมูลค่าการออมน้อยจะส่งผลให้ความสามารถในการใช้จ่ายน้อยตามไปด้วย และต่อไปในอนาคตอันใกล้ถ้าจำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และผู้สูงอายุยังคงมีความสามารถในการใช้จ่ายน้อย จะทำให้ค่าใช้จ่ายในการบริโภคของประเทศลดลง ส่งผลเสียโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจในอนาคต ซึ่งรัฐบาลควรมีนโยบายกระตุ้นให้คนที่อยู่ในวัยทำงานตระหนักถึงความสำคัญของการออมเงินเพื่อเอาไว้ใช้ในยามเกษียณอายุอย่างจริงจัง โดยเร่ง

ส่งเสริมให้คนในวัยทำงานมีการวางแผนการออม  
อย่างเป็นระบบ เพราะจากผลการศึกษาพบว่า ระดับ  
ปฏิบัติด้านความมีระเบียบวินัยมีความสัมพันธ์กับ  
มูลค่าการออม ดังนั้นหากมีการปฏิบัติในเรื่อง  
การวางแผนการออมมากขึ้น ย่อมส่งผลให้มีมูลค่า  
การออมมากขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้พบว่า การรับรู้ปัจจัยภายนอกมี  
ความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้จ่ายในด้านค่าใช้จ่าย  
เพื่อการดำรงชีวิต โดยผู้สูงอายุที่มีการรับรู้ปัจจัย  
ภายนอก ซึ่งประกอบด้วยนโยบายของภาครัฐและ  
เอกชน และสภาพเศรษฐกิจที่มากขึ้น จะทำให้มี  
พฤติกรรมการใช้จ่ายมากขึ้น ซึ่งเมื่อมองภาพรวม  
ของการรับรู้ปัจจัยภายนอกของผู้สูงอายุแล้วพบว่า  
ผู้สูงอายุมีการรับรู้ปัจจัยภายนอกในระดับปานกลาง  
โดยข้อนโยบายที่รัฐบาลสามารถเพิ่มการรับรู้ให้กับ  
ผู้สูงอายุ เพื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายมากขึ้น  
ได้แก่ นโยบายที่รัฐบาลมีการสร้างหลักประกันรายได้  
สำหรับตลาดแรงงานให้คนในอาชีพแรงงานมีการ  
ออมเงินเพื่อสร้างหลักประกันสุขภาพสำหรับตนเอง  
นโยบายที่รัฐบาลมีมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ  
เพื่อช่วยสนับสนุนการฟื้นตัวของบริโภคและการ  
ลงทุนภาคเอกชนให้ปรับตัวดีขึ้น และการกำหนด  
นโยบายมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว เพื่อจัด  
สวัสดิการดูแลผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้าน  
สวัสดิการสังคม หลักประกันรายได้ และสุขภาพ  
ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นนโยบายที่น่าจะช่วยให้ผู้สูงอายุ  
เกิดความมั่นใจว่าตนเองจะมีหลักประกันที่มั่นคงในการ  
ดำรงชีวิตมากขึ้น และสามารถใช้จ่ายได้มากขึ้นด้วย  
แต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันพบว่า ผู้สูงอายุมี  
การรับรู้ถึงสวัสดิการในระยะยาวของตนเองน้อย  
รวมถึงมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาลก็ไม่ได้  
ทำให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นใจว่าเศรษฐกิจของประเทศ  
จะดีขึ้น หรือจะช่วยให้สถานะทางการเงินของครอบครัว  
ผู้สูงอายุดีขึ้นได้ จึงทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่กล้า  
ใช้จ่ายมากนัก นอกจากนี้ยังพบว่า นโยบายสำคัญที่

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยของการรับรู้ที่น้อยที่สุดคือ  
นโยบายที่รัฐบาลมีการสร้างหลักประกันรายได้สำหรับ  
ตลาดแรงงาน ให้คนในอาชีพแรงงานมีการออมเงิน  
เพื่อสร้างหลักประกันสุขภาพสำหรับตนเอง จึงพบว่า  
ผู้สูงอายุที่เคยมีอาชีพในภาคแรงงานส่วนใหญ่ จะมี  
มูลค่าการออมที่น้อยมาก ส่วนหนึ่งมาจากการที่มี  
รายได้ที่น้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย รวมทั้งไม่มี  
ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการออม ว่าควรมีการ  
วางแผนการออมอย่างไร หรือออมด้วยรูปแบบใด  
เพื่อให้เพียงพอสำหรับใช้จ่ายในยามชรา ดังนั้น  
รัฐบาลจึงควรกระตุ้นให้คนในอาชีพแรงงานได้เกิด  
การรับรู้ในนโยบายนี้มากขึ้น เพื่อช่วยให้เกิดการออม  
มากขึ้น ทำให้คนกลุ่มนี้มีความสามารถในการใช้จ่าย  
ได้มากขึ้นในยามที่ไม่สามารถทำงานหาเงินได้แล้ว

นอกจากนี้รัฐบาลอาจมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ  
ที่ยังมีความรู้ความสามารถ สุขภาพร่างกายแข็งแรง  
ให้สามารถประกอบอาชีพต่อไปได้ หรือส่งเสริมให้  
ผู้ที่เกษียณอายุการทำงานแล้วรู้จักวางแผนการลงทุน  
และการประกอบอาชีพเสริม เพื่อหารายได้พิเศษ  
เล็กๆ น้อยๆ ไว้ใช้จ่ายหลังเกษียณอายุการทำงาน  
ช่วยทำให้ผู้สูงอายุที่ยังคงมีภาระหนี้สิน มีความ  
สามารถในการชำระหนี้สินให้หมดไป เพื่อให้ผู้สูงอายุ  
เกิดการออมและการใช้จ่ายมากขึ้นตามลำดับ

### ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาพฤติกรรมการใช้จ่าย  
ของผู้สูงอายุ โดยเลือกศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มี  
รายได้สูงหรือเลือกศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุที่เคย  
ประกอบอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ เพื่อดูว่า  
ผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีพฤติกรรมการใช้จ่ายอย่างไร และ  
เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการใช้จ่ายสูงจริงหรือไม่
2. ควรทำการศึกษาแบบการดำเนินชีวิต  
ของผู้สูงอายุ เพื่อดูว่ารูปแบบการดำเนินชีวิตของ  
ผู้สูงอายุมีผลต่อพฤติกรรมการออมและการใช้จ่าย  
ของผู้สูงอายุอย่างไร เพื่อให้หนักการตลาดสามารถ  
นำไปแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามรูปแบบการดำเนินชีวิต

และทำการตลาดกับผู้สูงอายุกลุ่มต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

3. ควรทำวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาพฤติกรรมการออมและการใช้จ่าย รวมถึงปัญหาความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุประสบอยู่ในด้านต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการวางนโยบายช่วยเหลือผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมต่อไป

4. ควรทำการศึกษาพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายของคนในวัยอื่นๆ ด้วย เช่น นักศึกษาที่เพิ่งจบใหม่ คนวัยทำงาน เพื่อดูว่าผู้ที่อยู่ในวัยต่างๆ

มีพฤติกรรมการออมและการใช้จ่ายอย่างไร เพื่อให้ให้นักการตลาดและผู้ประกอบการสามารถนำไปประเมินได้ว่าตลาดของคนวัยไหนเป็นตลาดที่มีประสิทธิภาพและนำลงทุน

### กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีงบประมาณ 2553

### เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). *การสร้างฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน*. จาก [http://www.nesdb.go.th/Portals/0/.../05\\_2.ppt](http://www.nesdb.go.th/Portals/0/.../05_2.ppt)
- [2] สมประวิณ มั่นประเสริฐ. (2553). *แบบแผนการบริโภคของไทยในสังคมผู้สูงอายุ*. จาก <http://www.bangkokbiznews.com>
- [3] กัลยา วานิชย์บัญชา. (2545). *การวิเคราะห์สถิติ: สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [4] ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). *สวัสดิการผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [5] Uncles. M.D.; & Ehrenberg. A. (1990). Brand Choice among older consumers. *Journal of Advertising Research*. 30(4): 19-22.
- [6] วิไลลักษณ์ ไทยอุตสาหกรรม; และ วลัยภรณ์ อัดตะนันท์. (2531). *การเร่งการออมของครัวเรือนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [7] ศศิพัฒน์ ยอดเพชร; และ วรณลักษณ์ เมียนเกิด. (2551). *การเข้าถึงสิทธิตามพระราชบัญญัติ ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ของผู้สูงอายุ (ฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก๊อปปี.
- [8] ศิริวรรณ เสรีรัตน์; และคณะ. (2541). *การบริหารการตลาดยุคใหม่*. กรุงเทพฯ: ซีระฟิล์มและไซเท็กซ์.
- [9] สุภาภรณ์ พลนิกร. (2548). *พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ: โฮลิสติก พับลิชชิง.
- [10] ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2550). *พฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ: ซีระฟิล์มและไซเท็กซ์.
- [11] กวินวุฒิ กลั่นไพฑูรย์. (2646). *ปัจจัยที่มีผลต่อการพฤติกรรมการออมของนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตพัฒนศึกษาพระนคร*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- [12] อนุสรณ์ ธรรมใจ. (2553). *นัยเศรษฐกิจว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร*. จาก <http://www.bangkokbiznews.com>